

Om att återuppfinna världen

Författaren och universitetsläraren Rose Moss flydde censuren från Sydafrika till USA 1964. Heidi Johansson brevväxlade med Moss för att höra vad hon tycker om sina två hemländer samt sitt skrivande.

Du lämnade Sydafrika 1964. Vilken är din relation till ditt födelseland idag? Hur upplever du att Sydafrika förändrats sedan du flyttade bort?

Landet har förändrats fundamentalt. När jag flyttade bort var 85 procent av landets befolkning inte medborgare, och de behandlades oftast som slavar eller som potentiella sådana. Nu är en ännu större procent av landets befolkning medborgare och har sina medborgerliga rättigheter. En del av förändringarna kan man se tydligt. Eliten är svart – men också de som har det mest bedrövligt är fortfarande svarta. De flesta vita känner inte längre den impotens och skam som följde med de specialrättigheter de åtnjöt. Ett fåtal, mest vita män, uttrycker en viss frustration och beslutsamhet att återta den privilegierade ställning de tidigare hade, men de är en liten minoritet. Ras håller på att försvinna som relevant kriterium. Samhällets samvete har förändrats ända från rötterna och kommer i framtiden att förändras ännu mer. Vad som kvarstår är förskräckliga inkomstklyftor, men också det håller på att förändras. Post-apartheid Sydafrika upplever prövningar i form av aids och arvet från apartheid, men dess folk är nu fritt att agera för att lösa problemen istället för att spela herre över andra eller svälja orättvisor, fattigdom och desperation med munkavle på.

Har du någonsin på allvar tänkt återvända?

Ja, varje vinter tänker jag på att återvända till det soliga Sydafrika, men USA är mitt hem nu.

Kommer du ihåg dina första intryck av USA?

Jag använde mina första erfarenheter av USA i min novell som heter "Exile". Novellen handlar om en man som begick självmord. Du kan gissa dig till att jag valde den historien för att jag inte var lycklig.

ETNICITETSSPEL

"Jag tror inte att jag kan skriva utanför Sydafrika", säger en person i din novell. Hur inverkarde flytten till ett annat land och en annan kontinent på ditt eget skrivande? Vad händer med skrivandet när man flyttar till ett annat ställe och tvingas återuppfinna sig själv, både som person och som författare?

Jag tycker inte att det är lättare att skriva på avstånd. För mig var det svårt att flytta från mitt hemland. En orsak till att jag flyttade var att jag knappt kunde andas i det strikt censurerade Sydafrika som författare och som människa. Jag var tvungen att återuppfinna mig själv, mitt skrivande och min värld. På den tiden trodde jag min erfarenhet var unik. Nuförtiden tror jag det är ganska vanligt. Men jag var tvungen att utvärdera den här migrationen och chocken som följde med den för att alls kunna skriva.

Efter att ha upplevt apartheid i Sydafrika ser en av dina novellfigurer exempel på det även i USA. Är det här en upplevelse du själv också haft? Var du i så fall överraskad?

Jag var inte överraskad att finna rasism i USA. Vad som överraskade mig var att rasismen i USA ibland var djupare, mer genomträngande och mer svärfångad än i Sydafrika. Jag har också börjat se rasismen

som ett uttryck för människans ständiga strävan efter överlägsenhet och makt över andra för att sedan använda makten till att förödmjuka och skada.

Vad som överraskade mig var att rasismen i USA ibland var djupare, mer genomträngande och mer svärfångad än i Sydafrika.

I din novell "Exile" frågar en av dina rollfigurer den andra: "Känns det inte komiskt att vara en afrikan som låtsas vara en afrikan för att amerikanerna ska känna igen dig som det slags afrikan de känner igen...? Tycker du att detta etnicitetsspel har tagit så här absurda proportioner? Har du också blivit "det slags afrikan som amerikaner kan känna igen"?"

Jag känner fortfarande att etnicitetsspelet – jag gillar ditt uttryck – är absurt. Jag tycker mig se att det är ganska vanligt i USA också, och farligt för det allmänna bästa. Jag har inte gått med i detta spel.

Du har skrivit om "Romanoffs på Manhattan, von Brauns i Houston, Patels i Durban, Rosselinis i Addis Abeba, Hartunians i Watertown" – ser du hoppfullt på våra städers fleretniska framtid?

Jag ser fleretniska städer som ett ofrånkomligt faktum i framtiden, men undrar om vi kommer att överleva de utmaningar som fleretniska samhällen möter i en globaliserad värld – eller om vi kommer att förstöra oss själva för att vi inte lyckades vara goda grannar.

Idag verkar det nästan trendigt att ha en komplex identitet att arbeta på, eller hur? Är du av samma åsikt? Varför tror du det är så?

Jag tänker mig att en komplex identitet i en globaliserad värld är både ofrånkomlig och befriande. Alternativet tycks vara provinsial inskränkthet och ignorans både hos individer och grupper liksom den jag kände till i apartheidens Sydafrika.

FÖRSONING FRAMOM VÅLD

Eftersom du ännu bor i USA förmodar jag att du slutit fred med landet, åtminstone i någon utsträckning. Hur gick det till? Var det en tidskrävande process?

Jag grälar fortfarande med USA, speciellt nu när man tagit i bruk några av de tillvägagångssätt som gjorde apartheid outhärdligt för mig i Sydafrika – att hålla folk häktade utan rättegång, tortyr, skendomstolar, allestädes närvarande övervakning och paranoia. Jag älskar också mitt andra hemland och tycker att det bidragit med fantastiska saker till den här världen. Jag hoppas USA ska fortsätta bidra i framtiden, men bävar för att det ska sjunka ner i det slags tyranni som landets grundare försökte förhindra genom att skriva en fantastisk konstitution. Jag älskar också

amerikansk vitalitet, humor, förmåga att drömma stort, optimism och, det som mest överraskade mig en gång, hygglighet när man har att göra med människor ansikte mot ansikte.

Du har skrivit en roman som heter The Terrorist. Vad anser du om ordet och sättet det används på idag?

The Terrorist utmanar det sätt varpå människor använder ordet som propaganda för att manipulera fram rädsla. I min bok var propagandamakarna apartheid-aktivister. Nuförtiden betyder "terrorist" ofta "olaglig" – både vad medel och motiv beträffar. Även idag tror jag att många terrorister agerar för orsaker de själva finner legitima och som jag också kunde finna legitima om inte ordet "terrorist" skulle kasta ett så bländande sken att man inte kan se bakom det. Samtidigt har jag blivit alltmer skeptisk till huruvida våld överhuvudtaget kan lösa något. Efter att ha sett Sydafrika välja fred och försoning istället har jag börjat tro att det är den enda vägen. Båda två måste växa fram ur processer som främjar samtal, positiv gemenskap och förändring som alla parter ser som rättvisa. Det här låter kanske som tomma ord, men jag har sett det fungera i och med den omvandling Sydafrika genomgått.

Heidi Johansson

i Författarträff med Rose Moss på Kolmen sepän kirjakauppa fre 14.9 kl. 17. Adress: Mannerheimvägen 5 C, Hansapassagen. Arrangör: Finlands PEN.